

МАЛ ХУЛГАЙЛАХ ГЭМТ ХЭРЭГТ ЯЛ ОНОГДУУЛСАН ШҮҮХИЙН ШИЙТГЭХ ТОГТООЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

SENTENCED FOR CATTLE THEFT DONE IN THE COURT'S SENTENCE ORDER ANALYSIS

Л.Бат-Очир.

*ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй,
криминологийн тэнхимийн эрхлэгч, доктор (Ph.D),
дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа.*

Товч агуулга: Мал хулгайлах гэмт хэрэгт оногдуулсан ялын төрөл, хэмжээ, түүний үр нөлөө, хэрэгжилт, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаар судалсан.

Abstract: Types of punishments imposed for animal theft, its effects, implementation, current situation, factors influencing it, issues to be considered

Түлхүүр үг: Мал хулгайлах, ял, үр нөлөө, хэрэгжилт, шалтгаан нөхцөл, соён гэгээрүүлэх ажил.

Keywords: Livestock theft, punishment, effect, implementation, causes and conditions, enlightenment.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд¹⁰¹ "Мал сүрэг бол үндэсний баялаг мөн бөгөөд төрийн хамгаалалтад байна" гэж заасан нь бидний хөгжил, дэвшлийн түүхэнд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн мал, түүнтэй харьцах үндэсний бахархал, хүн ам, газар нутгийн онцлог, уламжлалт нүүдлийн соёл, иргэншил, зан заншлийн нийтлэг харилцааг хамгаалсан өвөрмөц зохицуулалт юм. Энэ нь онцлог ашиг шим бүхий малын удмын санг хамгаалах, малчдад төрөөс үзүүлэх нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн тусламж, дэмжлэг, хамгаалал үзүүлэх үүргийг төр хүлээсний илэрхийлэл. Түүхэн эх сурвалжаас үзэхэд, малын удмын сан, түүнийг гэмт халдлагаас хамгаалах явдал бидний үнэт зүйлийн нэг байжээ. Мал хулгайлах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга замын талаар цөөнгүй судалгааны ажил хийгдэж байсан боловч төдийлөн тогтвортой үр дүн гарахгүй байна.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлал нь Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан үнэт зүйлсийг хамгаалахад чиглэсэн бөгөөд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид¹⁰² "Мал хулгайлах" гэмт хэргийг бие даасан гэмт хэрэг болгож хуульчилсан.

Сүүлийн жилүүдэд малын ашиг, шим, түүхий эд, хүнсний хомсдол, хүн амын нягтаршил, бусад нөхцлөөс үүдэн мал хулгайлах үйлдэл буурахгүй байна. Тийм учраас шинэ Эрүүгийн хуулийн хэрэгжилт, ялын бодлого, шүүхийн практикийг судлах зорилгоор шүүхийн шийтгэх тогтоолд дүн шинжилгээ хийсэн. Хэсэгчилсэн судалгааны үр дүнгээр мал хулгайлах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдлыг бүхэлд нь дүгнэх боломжгүй бөгөөд дараагийн судалгааны ажилд ашиглах боломтой.

Судалгааны ажлын хүрээнд Монгол Улсад эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс мал хулгайлах гэмт хэрэгт оногдуулж буй ялын төрөл, хэмжээ, ял оногдуулхад харгалзаж буй нөхцөл байдал, нутаг дэвсгэрийн онцлог, гэмт хэрэг үйлдсэн хүний нас, хүйс, нийгмийн байдал, гэмт хэрэг үйлдэгдсэн улирал, мал хулгайлах үйлдлийг хэрхэн зүйлчилсэн зэргийг судлан, харьцуулах үүднээс дүгнэлт хийв.

Шүүхийн шийтгэх тогтоолыг¹⁰³ 21 аймгийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2020 оноос өмнөх шийтгэх тогтоолоос түүвэрлэн, нийт 26 асуулт бүхий судалгааны асуулга боловсруулж нэгтгэн.

¹⁰¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль. УБ., 1992. 5 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг.

¹⁰² Эрүүгийн хууль. УБ., 2015. 17.12 дугаар зүйл.

¹⁰³ www.shuuh.mn

Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс мал хулгайлах гэмт хэргийг зүйлчилсэн байдлаас үзэхэд ихэвчлэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгээр зүйлчилж байна. Уг зүйлийн 2, 3 дахь хэсгээр зүйлчилсэн тохиолдол харьцангуй бага байгаа нь Эрүүгийн хуулийн хүндрүүлэх шинж, шүүхээс оногдуулах ялын төрөл, хэмжээг урьдчилан тооцоолдог, зарим тохиолдолд Эрүүгийн хуулийг буруу хэрэглэх, хүндрүүлэх шинжтэй үйлдлүүд далд байх магадлалтай. Энэ талаар ЦЕГ-аас хэрэгжүүлсэн судалгааны тайланд “Мал хулгайлах гэмт хэргийн гаралт нуугдмал байдалд шилжсэн, иргэд мал алдсан талаар бүртгүүлдэггүй”¹⁰⁴ гэж дурдсан.

Эрүүгийн хуулийн зүйл, хэсэг	Шийтгэх тогтоолын тоо	Хувь
17.12.1	107	99,1
17.12.2	1	0,9
17.12.3	0	0

Баримт 1

А гэгч зэргэлдээ сумаас 10 тооны адуу хулгайлан 40 км газраас туужээ. Адууг туух явцадаа эцэж ядарсан малыг замдаа хаясаар 2 тарган адууг махалж заржээ. Шүүхээс түүний үйлдлийн бодит хохиролд 2 адууг тооцож Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12.1 дэх хэсгээр зүйлчилж нийтэд тустай ажил хийлгэх ял оногдуулсан.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлд заасан мал хулгайлах гэмт хэрэг нь бусдын малыг хууль бусаар, нууцаар авснаар төгсөнө. Замд туух явцад эцэж үлдсэн мал нь А-аас үл шалтгаалах нөхцөл байдлын улмаас хууль бус эзэмшлээс гарсан, 10 адууг хулгайлж авах санаа, зорилготой байсан, үйлдлээ хэрэгжүүлсэн үйлдэл байна.

Түүвэрлэсэн шийтгэх тогтоолын хүрээнд хамгийн их үйлдэгдсэн аймаг нь Архангай, Булган, Сүхбаатар, Өвөрхангай аймагт ихээр үйлдэгдсэн байна. Энэ нь Баруун аймгаас ирэх махны нийлүүлэлт, зам дагуу хямд мах худалдан авах, махны чанартай холбоотой.

Аймаг	Шийтгэх тогтоолын тоо	Хувь
Архангай	10	9
Булган	12	11
Сүхбаатар	11	1
Дорнод	3	2
Дорноговь	2	1,8
Хөвсгөл	8	7
Увс	2	1,8
Ховд	4	3,5
Баянхонгор	5	4,6
Өвөрхангай	9	8,3
Төв	6	5,5
Хэнтий	5	4,6
Өмнөговь	1	0,9
Дундговь	1	0,9
Баян-Өлгий	6	5,5
Завхан	1	0,9
Говь-Алтай	1	0,9

¹⁰⁴ Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал.сэтгүүл.УБ.,2011. №2. (36)

Сэлэнгэ	1	0,9
Говьсүмбэр	0	
Орхон	0	

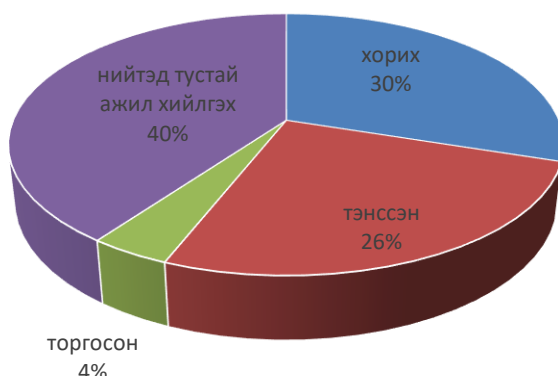
Шүүхээс оногдуулсан нийт ялын 30%-д хорих ял, 40%-д нь нийтэд тустай ажил хийлгэх ял, 26%-д хорих ялыг тэнссэн, 4%-ыг торгох ял оногдуулжээ.

Мал хулгайлах гэмт хэргийг 57 малчин үйлдсэнээс¹⁰⁵ үзэхэд орон нутагт үйлдэгдсэн гэмт хэрэгт, нийтэд тустай ажил хийлгэх ял ихэвчлэн оногдуулсан нь энэ гэмт хэрэгтэй тэмцэх ялын ялын үр нөлөө, хэрэгжилт үр дүнгүй, ялын бодлого учир дутагдалтай байсныг 2020 оны 1 сарын 26-ны өдрийн Эрүүгийн хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлтөөр тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл” гэснийг хассан. Энэ талаар ЦЕГ-ын Мэдээлэл судалгааны төвийн (тухайн үеийн нэрээр) тайланд¹⁰⁶ “ял шийтгэлийг оновчтой оногдуулдаггүй” гэжээ. Мөн 26%-д хорих ялыг тэнссэн нь энэ Эрүүгийн хуульд заасан хөнгөрүүлэх нөхцөл байдал, тэнсэх үндэслэл журам байгаа хэдий ч энэ гэмт хэрэгт оногдуулах ялын бодлогод нийцүүлдэггүй, Эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлал, урьдчилан сэргийлэх зорилгыг харгалздаггүй байдал байгааг үгүйсгэхгүй.

Бага тооны хулгайлан хохиролоо барагдуулсан, гэм буруугаа ухамсарласан байдал нь тэнсэх үндэслэл болжээ. Мал, малын түүхий эдийн төвлөрсөн захын үйл ажиллагаа, махны хомсдол, малын гаралттай өвчин, үнийн өсөлт энэ төрлийн гэмт хэргийг үйлдэх болсон.

Хорих ял оногдуулсан					тэнссэн	торгосон	Нийтэд тустай ажил хийлгэх
6 сар	6 сараас 1 жил хүртэлх	1 жилээс 2 жил хүртэлх	2 жилээс 3 жил хүртэлх	3 жилээс дээш			
3	10	7	9	1	26	2	40
2 хувь	9 хувь	6 хувь	8,3 хувь	0,9 хувь	26 хувь	4 хувь	40 хувь
30 хувь							

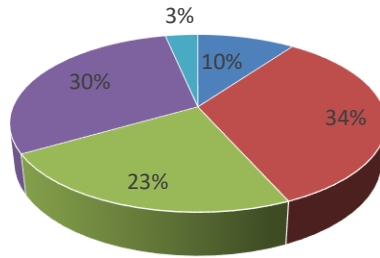
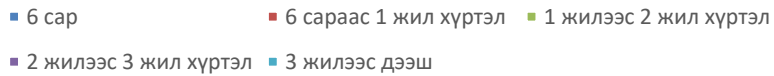
Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн байдал

¹⁰⁵ <https://police.gov.mn/>

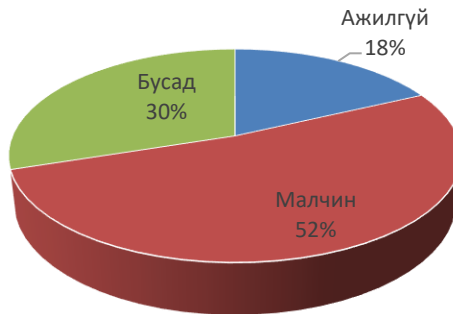
¹⁰⁶ ЦЕГ.Мал хулгайлах гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, анхаарах зарим асуудал. Судалгааны ажлын тайлан. УБ.,2011.

Оногдуулсан хорих ялын хугацаа

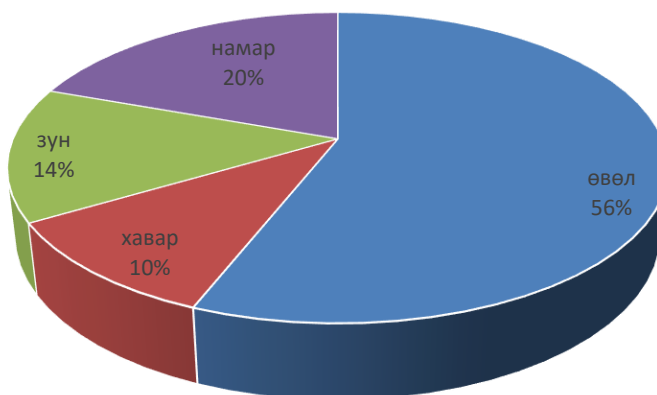
Мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн хүний дийлэнх буюу 52% нь малчид байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг нийгмийн тодорхой бүлэгт чиглүүлэх, төлөвлөх, боловсруулах, хэрэгжүүлэх ажил, оногдуулах ялын төрөл хэмжээг хуульд заасан үндэслэл журмыг үндэслэн, ялын бодлого, эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлал, зорилгод нийцүүлэн оногдуулах шаардлагатай байгааг судалгааны дүн илтгэнэ.

Ажил мэргэжлийн хувьд

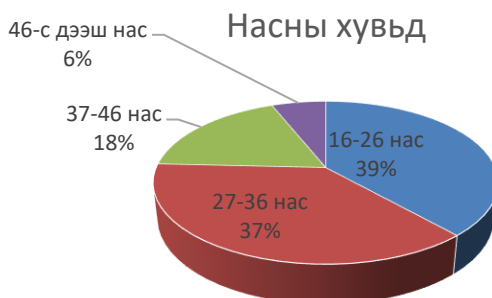
Нийт үйлдэгдсэн гэмт хэргийн 56% нь өвлийн улиралд үйлдэгдсэн нь идэшний цагийн онцлог, хүйтэн үед малд тавих хараа хяналт, гэмт хэргийн ул мөрөө баллах, хадгалалт хамгаалалттай холбоотой. Мөн хүн амын төвлөрөл, хөдөлгөөн, нягтралаас хамаарч хүнсний хомсдол, хэрэгцээ, шаардлага эрс нэмэгдсэн.

Гэмт хэрэг үйлдсэн улирал

16-26 нас	27-36 нас	37-46 нас	46-аас дээш нас
32	31	15	5
38 хувь	37 хувь	18 хувь	6 хувь

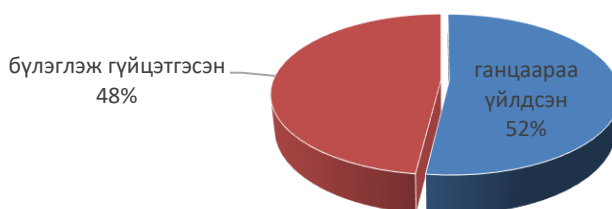
Гэмт хэрэг үйлдсэн хүний насны байдлаас үзэхэд ихэвчлэн 16-36 насны залуучууд¹⁰⁷ үйлдэж байна. Тэдэнд чиглэсэн тусгай, нэгбүрчилсэн, соён гэгээрүүлэх урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулж хэрэгжүүлэх, эрчимжүүлэх, энэ гэмт хэрэгтэй тэмцэх шинжлэх ухааны үндэстэй төлөвлөх шаардлагатай.

Мал хулгайлах гэмт хэргийн тал хувь нь бүлэглэж үйлдэж байгаа нь судалгаанаас харж болно. Хамтран оролцсон тохиолдлын 14-т хорих ялыг тэнссэн, 28-д т нийтэд тустай ажил хийлгэх ял, 16-д хорих ял оногдуулжээ. Ингэхдээ ихэвчлэн / 24 тохиолдолд / Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 6.5 дугаар зүйлд заасан хөнгөрүүлэх нөхцөл байдлыг хэрэглэсэн.

¹⁰⁷ www.shuuh.mn

Хамтран оролцох хэлбэр

Дүгнэлт

Мал хулгайлах гэмт хэргийн гаралт тодорхой нөхцөл байдлын улмаас буурч байгаа ч нийт гэмт хэргийн бүтцэд эзлэх хувь буурахгүй байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх бодлого бодитой хэрэгжихгүй байгаатай холбоотой. Шүүхийн практикаас үзэхэд (түүвэр судалгаанаас) ихэвчлэн нийтэд тустай ажил хийлгэх ял оногдуулжээ. Хөдөө орон нутагт энэ төрлийн ял оногдуулах нь бодитой бус, ялын зорилго биелэгдэхгүй, үр нөлөөгүй болоход хүрнэ.

УИХ-аас 2020 оны 1 дүгээр сарын 16-ны өдөр Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг баталж, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.12 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгт зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулахаар болсон. Шүүхээс энэ төрлийн ялыг оногдуулахдаа эрүүгийн хариуцлагын зорилгод нийцүүлэхгүй оногдуулж байна. Тухайлбал, мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн шүүгдэгч Б.С-д шүүхээс зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг оногдуулахдаа¹⁰⁸ ялтны чөлөөтэй зорчих хүрээ хязгаарыг хэт өргөн буюу Булган аймгийн нутаг дэвсгэрээр тогтоожээ.

Уг ял нь гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг эрх бүхий байгууллагын хяналтад өөрийн оршин суух газраас явахыг хориглох, тодорхой газар очихыг хориглох, шүүхээс тогтоосон чиглэлээр зорчих үүргийг хүлээлгэж, нийгмээс тусгаарлахгүйгээр зсарч хүмүүжих боломжийг олгох зорилготой бөгөөд үйлдсэн гэмт хэргийнх нь шинж чанар, хувийн байдлыг нь харгалзан чөлөөтэй зорчих хүрээ хязгаарыг нь хумьж, чиглэлийг тогтоох зэргээр чөлөөтэй зорчих эрхэд нь тодорхой хугацаанд хязгаарлалт тогтоож буй ял шийтгэлийн төрөл юм.

Монгол Улсын Засаг захиргааны нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаар амйгийн нутаг дэвсгэр нь сум, багт хуваагдах бөгөөд иргэний оршин суух газар нь багийн нутаг дэвсгэрт харьяалагдана. Иймд шүүгдэгч С.Б-ийн гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдал, гэм буруугийн хэр хэмжээ, нүүдлийн мал аж ахуй эрхэлдэг, хувийн байдлыг харгалзан, түүний зорчих эрхийг Булган аймгийн нутаг дэвсгэрээр бус байнга оршин суудаг сумын нутаг дэвсгэрээр тогтоох нь зүйтэй байсан.

Санал

- Мал хулгайлах гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд “зорчих эрхийг хязгаарлах ял” оногдуулах нь оновчтой эсэх, цахим хяналтын хэрэгслийн үр нөлөө, хэрэгжилт өнөөгийн байдал, ялтны сэтгэл зүй, хяналтын тогтолцоо, нутаг дэвсгэрийн онцлогыг тусгайлан судалж, урьдчилан сэргийлэх арга замыг бодитой төлөвлөж хэрэгжүүлэх.
- Малчдын нөхөрлөл, бүлэг, хэсгийн үйл ажиллагааг дэмжих, урамшуулах, сурталчлах, хамтын ажиллагаа, уялдааг шинэ шатанд гаргах, махны эрэлт нийлүүлэлтэд тавих хяналтыг боловсронгуй болгох, техник, технологийн

¹⁰⁸ Улсын Дээд Үүүхийн 2022 оны 01 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 18 дугаар тогтоол.

дэвшлийг нэвтрүүлэх, цахим хяналтын тогтолцоог нэвтрүүлэх, төсөл хэрэгжүүлэх.

- Шүүхээс ял оногдуулахдаа гэмт хэрэг үйлдсэн хүний хувийн байдал, гэмт хэргийн хүнд, хөнгөн, түүний нийгмийн аюулын шинж чанар, хохирол, хор уршгийн хэмжээ, зэргийн харгалзан, нутаг дэвсгэрийн онцлог, тухайн орон нутагт үйлдэгдсэн мал хулгайлах гэмт хэргийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр ялгамжтай оногдуулах үндэслэл журмыг баримтлан ялын зорилго, үр нөлөө биелэхүйц, төрөл хэмжээг сонгон оногдуулах.

Ашигласан материал

- Монгол Улсын Үндсэн хууль. УБ.,1992.
- Эрүүгийн хууль. УБ.,2015.
- Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал.сэтгүүл.УБ.,2011. №2. (36)
- ЦЕГ.Мал хулгайлах гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, анхаарах зарим асуудал. Судалгааны ажлын тайлан. УБ.,2011.
- www.shuuuh.mn
- Улсын Дээд Шүүхийн 2022 оны 01 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 18 дугаар тогтоол.
- <https://police.gov.mn/>